

ปี พ.ศ.๒๕๖๓

จุดพลิกผัน (Tipping point) ทางประวัติศาสตร์

ของประเทศไทย

ประเวศ วะสี

๑.

วิกฤตใหญ่ประเทศไทย ๒๕๖๓

ในปี ๒๕๖๓ วิกฤตการณ์ต่างๆ จะมาบรรจบกันเป็นวิกฤตใหญ่ประเทศไทย นั่นคือ (๑) ความยากจนและความเหลื่อมล้ำสุดๆ ที่แก้ไม่ได้ (๒) วิกฤตเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงกับความตกต่ำและฝกผันของเศรษฐกิจโลก (๓) ความขัดแย้งทางการเมือง (๔) ภัยทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ความแห้งแล้ง ฝุ่นจิ๋วในอากาศ อันแก้ไขไม่ได้ (๕) ซ้ำเติมด้วยโรคระบาดโคโรนาไวรัส ทั้งหมดจะผลักดันประเทศไทยไปถึงจุดพลิกผัน (Tipping point)

ที่จุดพลิกผันเหมือนกระดานหก คือพลิกไปสู่ร้ายสุดๆ เช่น เกิดมิคสัญญีภัยพิบัติ หรือ พลิกจากร้ายกลายเป็นดีอย่างกระทันหันก็ได้ คนโบราณจึงกล่าวว่า “วิกฤตเป็นโอกาส”

๒.

ทำไมวิกฤตจึงเป็นโอกาส

การที่บ้านเมืองหนึ่งบ้านเมืองใดเดินเข้าไปสู่สภาวะวิกฤต เพราะเข้าไปสู่ความเชื่อ และความคิดที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือไม่มีประโยชน์จริง ที่ทางพระเรียกว่า “สัลลพตป รามาส” ความเชื่อผิดๆ จะนำไปสู่สภาวะวิกฤตและความรุนแรง เพราะสังคมไม่สามารถถอนจากความคิดเช่นนั้นได้ แต่เมื่อบ้านเมืองวิกฤตจนไม่มีทางไป หรือล่มสลายลงแล้ว สังคมไม่มีทางเลือก เป็นอย่างอื่นนอกจาก **พลิกความคิด** การพลิกความคิดทำให้เปลี่ยนร้ายกลายเป็นดีอย่างกระทันหัน จึงกล่าวว่าวิกฤตเป็นโอกาส

ยกตัวอย่าง ญี่ปุ่น และเยอรมัน แพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ บ้านเมืองย่อยยับทุกๆ ทางแต่หลังจากนั้นกลับเจริญอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในเอเชีย เยอรมันในยุโรป ทั้งนี้เกิดจากการ**พลิกความคิด**จากเผด็จการและการก่อสงคราม เป็นประชาธิปไตยและสันติภาพ

ประเทศไทยก็มีตัวอย่างของการพลิกความคิด เช่น เมื่อคำสั่ง ๖๖/๒๕๒๓ ออกมา การสู้รบระหว่างคนไทยด้วยกันในกรณีนักศึกษาปัญญาชนเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ จับอาวุธต่อสู้อำนาจรัฐยุติลงทันที เพราะคำสั่ง ๖๖/๒๕๒๓ คือ การพลิกความคิดว่านักศึกษาปัญญาชนเหล่านั้นไม่ใช่ศัตรูแต่เป็น “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” เมื่อไม่ใช่ศัตรูก็ยุติการสู้รบกัน

ณ จุดพลิกผันประเทศไทย ๒๕๖๓ สังคมไทยจะพลิกความคิดอะไร จึงจะสามารถเปลี่ยนร้ายกลายเป็นดีอย่างกระทันหัน ก็ต้องมาดูว่าความคิดอะไรที่นำประเทศไทยมาสู่จุดวิกฤตเช่นนี้

๓.

ประเทศไทย มีทรัพยากรมากมาย ควรจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

ประเทศไทยมีทรัพยากรมากมาย และอยู่ในที่ตั้งอันเหมาะสม ทรัพยากรนั้นมีมากกว่าสิงคโปร์ มากกว่าญี่ปุ่น และมากกว่าสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งควรจะเป็นทุนให้คนไทยใช้เพื่อสร้างประเทศไทยให้เป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุด ที่คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก หากสังคมมีความเป็นธรรม ผู้คนจะรักกันและรักส่วนรวม ถ้าขาดความเป็นธรรม คนจะไม่รักกันและไม่รักส่วนรวม ธรรมชาติเป็นเช่นนั้นแม้แต่สังคมสัตว์ก็เป็นเช่นนั้น

สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำมากเป็นมาแต่โบราณ แต่ปัจจุบันเป็นไปอย่างสุดๆ จนประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำสูงเป็นที่ ๑ หรือที่ ๓ ในโลก ความเหลื่อมล้ำกับการขาดความเป็นธรรมอยู่ในกันและกัน อะไรที่เหลื่อมล้ำมากจะเกิดความปั่นป่วนวุ่นวายรุนแรง ดังเช่น ไฟผ่าแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เกิดขึ้นเพราะพลังประจุไฟฟ้าก็ดี หรือพลังใต้และเหนือแผ่นพิภพไม่ได้ดุล ความเหลื่อมล้ำคือการเสียสมดุลอันนำไปสู่ความปั่นป่วนวุ่นวายรุนแรง ฉะนั้นสังคมไทยที่ว่ามีทรัพยากรมากมาย และควรจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่

ความไม่เป็นธรรมเป็น**“ปัญหาเชิงโครงสร้าง”** ฉะนั้นการอบรมทางศีลธรรมจึงไม่ได้ผล จะเห็นได้ชัดเจนว่าประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ พุทธศานาก็คือของดี แต่มีความเสื่อมเสียทางศีลธรรมเต็มไปหมด เพราะ **“โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม”** อันดำรงอยู่ ซึ่งถ้าไม่ระวังสถาบันทางศาสนาก็ถูกดึงไปอยู่ในโครงสร้างนั้นด้วย

ถ้าคิดเชิงโครงสร้างจะเข้าใจว่าทำไมเมื่อรัฐบาลอัดฉีดทรัพยากรเข้าไปในภาคเศรษฐกิจจำนวนมากจึงเกิดความยากจนไม่ได้ เพราะเมื่อทรัพยากรผ่าน **“โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม”** ก็กระจายออกมาอย่างไม่เป็นธรรม

“โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม” นี้มีหลายมิติเข้ามาถักทอกันอย่างซับซ้อนแน่นหนา ยากแก่การเข้าใจ โดยเฉพาะสังคมไทยขาดการคิดเชิงระบบและโครงสร้าง คิดแต่ว่าดีชั่วเป็นกรรมส่วนบุคคล จึงไม่เข้าใจโครงสร้างนี้และออกจากโครงสร้างไม่ได้ ตกอยู่ในสภาพ “คนไทยเหมือนไก่อยู่ในขัง” จิกตีกันรำไป แต่จิกตีกันจนเลือดตกยางออกหรือตาย ก็ออกจากขังไม่ได้ เพราะ “ขัง” คือโครงสร้างอันแน่นหนาที่กักขังไว้ แต่คนไม่ใช่ไก่

๔.

การคิดเชิงอำนาจ นำไปสู่โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม

อย่างน้อยตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาสังคมไทยคิดเชิงอำนาจ จะโทษว่าเพราะรับเอาความคิดเทวสิทธิ์ของฮินดูจากขอมหรืออะไรก็แล้วแต่ ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาเต็มไปด้วยเรื่องกบฏ ปฏิวัติรัฐประหารจนอ่อนแอทุกๆ ทาง มาสมัยรัตนโกสินทร์จึงต้องสร้างระบบควบคุมอำนาจเพื่อป้องกันกบฏ ปฏิวัติ รัฐประหาร แบบกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ประสบความสำเร็จเฉพาะช่วงต้น แสดงว่าการคิดเชิงอำนาจยังต่อเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ซึ่งสังคมวิวัฒน์ไปเป็นสังคมที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็น **ระบบซับซ้อน** (Complex system) ระบบซับซ้อนต่างจากสังคมโบราณที่มีปรากฏการณ์ใหม่ๆ อันยากต่อการเข้าใจและแก้ไข ในสังคมแบบนี้การใช้อำนาจได้ผลน้อยหรือไม่ได้ผลเลย

แต่ระบบรัฐก็เป็นระบบอำนาจรวมศูนย์ จึงได้ผลน้อยหรือไม่ได้ผลเลย ทำให้จัดการปัญหาต่างๆ ไม่ได้ เช่น ไม่สามารถจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ไม่สามารถจัดการการศึกษาอย่างได้ผล และธรรมชาติของระบบอำนาจกับการศึกษาขัดแย้งกัน ระบบอำนาจรัฐคือระบบควบคุม การศึกษาคือการเติบโตอย่างหลากหลายไม่มีที่สิ้นสุด ระบบการศึกษาที่ผิดที่ทำมา ๑๐๐ ปีเศษ ทำให้ประเทศไทยอ่อนแอทุกทาง ที่สำคัญคือการศึกษาที่เน้นการท่องวิชา โดยไม่เอาความเป็นจริงของแผ่นดินไทยเป็นตัวตั้ง ได้สร้างคนไทย ๔ - ๕ ชั่วคน ซึ่งก็เท่ากับคนไทยทั้งหมดในปัจจุบัน ที่ไม่รู้ความจริงของประเทศไทย ไม่ว่าเขาจะเป็นข้าราชการ หรือนักการเมืองก็ตาม เมื่อไม่รู้ความจริงก็ทำให้ถูกต้องไม่ได้

การคิดเชิงอำนาจทำให้ไม่เรียนรู้ บนแผ่นดินไทยมีเรื่องดีๆ ให้เรียนรู้มากมาย แต่ข้าราชการและนักการเมืองก็ไม่ไปเรียนรู้ จึงแก้ความยากจนและความแห้งแล้งไม่ได้ เช่น ชาวบ้านได้ค้นพบด้วยการปฏิบัติว่าถ้ามีสระน้ำประจำครอบครัวที่เก็บน้ำได้ทั้งปีจะหายจนและเกิดความชุ่ม

ขึ้น เพราะสระน้ำใช้เลี้ยงปลาได้ ทำสวนครัว และปลูกต้นไม้ต่างๆ ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ทางเศรษฐกิจ และชีวิตซึ่งเชื่อมโยงกัน ถ้าข้าราชการและนักการเมืองเรียนรู้เรื่องเหล่านี้ และนำมาเป็นนโยบาย คือมีสระน้ำประจำครอบครัวทั่วประเทศ จะกักเก็บน้ำจำนวนมาก ป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน และป้องกันความแห้งแล้งในฤดูแล้งและยังหายจนถ้วนน้า แต่เมื่อไม่เรียนรู้ก็แก้ความยากจนความแห้งแล้ง และเรื่องน้ำท่วมไม่ได้ ดังนั้นเป็นต้น

การคิดเชิงอำนาจทำให้ขาดปัญญา และเป็นต้นตอของโครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรมหลายมิติที่เข้ามาถักทอกัน เช่น

- (๑) โครงสร้างการคิดที่ขาดเหตุผล เช่น คิดว่าดีชั่วเป็นกรรมส่วนบุคคล ซึ่งซ้ำเติมคนจน เพราะความจนเกิดจากโครงสร้างอันไม่เป็นธรรม
- (๒) โครงสร้างทางดั่งทางสังคม คือคนชั้นบนมีอำนาจคนชั้นล่างไม่มีอำนาจ สังคมทางดั่งทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนนานาประการ และมีการเรียนรู้้อย เป็นสังคมที่มีสมรรถนะต่ำ
- (๓) โครงสร้างทางจิตสำนึกที่ขาดความเป็นธรรมในสังคมทางดั่ง คนเล็กคนน้อย คนยากคนจนไม่มีความหมาย ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะสังคมขาดจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรม
- (๔) โครงสร้างอำนาจรัฐรวมศูนย์ที่ไม่สามารถอำนาจความเป็นธรรม
- (๕) โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ขาดความเป็นธรรม เพราะการกระจายทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม และอำนาจของทุนขนาดใหญ่ แบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก

ต่างๆ เหล่านี้ถักทอกันเป็น “**โครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม**” อันหนาแน่นและมึนหมิ่น ฉะนั้น การต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง ไม่ว่าใครชนะก็ไม่สามารถฝ่าโครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรมอันหมิ่นนี้ได้ หรือถูกดูดเข้าไปอยู่ในโครงสร้างอันไม่เป็นธรรมนั้นเสียด้วย

นี่จะทำให้เราเข้าใจว่าทำไม นับตั้งแต่ ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การต่อสู้ทางการเมือง การปฏิวัติรัฐประหาร การเขียนรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ตั้ง ๒๐ ฉบับแล้ว ไม่สามารถสร้างความลงตัวให้ประเทศไทยเพราะยังไม่ได้**พลิกความคิด**ยังคิดเชิงอำนาจเหมือนเดิม เพียงแต่ต่อสู้แย่งชิงกันว่าใครได้อำนาจ

๕.

พลิกความคิดจากคิดเชิงอำนาจสู่การคิดเชิงปัญญา

การคิดเชิงปัญญาคือ คิดด้วยข้อมูล ความรู้ ความจริง ความเป็นเหตุเป็นผล คิดเชิงอำนาจออกจาก “แข่ง” หรือโครงสร้างอันแน่นหนาไม่ได้ แต่คิดเชิงปัญญาพาออกได้ เพราะการคิดเชิงอำนาจทอนกำลังกันเอง แต่การคิดเชิงปัญญาเพิ่มพูนพลัง ๕ ประการ หรือพละ ๕ คือ

- (๑) **พลังจิตสำนึก**ถึงสังคมทั้งหมดไม่ใช่เฉพาะตัวหรือพรรคพวก
- (๒) **พลังทางสังคม**จากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ก้าวข้ามความแบ่งแยก
- (๓) **พลังทางความรู้ที่เป็นความจริง**และการใช้เหตุผล
- (๔) **พลังทางการคิดเชิงระบบ**
- (๕) **พลังทางการจัดการ**

การคิดเชิงปัญญาที่มีองค์ประกอบทั้ง ๕ จะทำให้สามารถออกจากโครงสร้างอันไม่เป็นธรรม แก่ความเหลื่อมล้ำได้

๖.

โดยสรุปและรูปธรรมในการปฏิบัติ

เมื่อบ้านเมืองวิกฤตจนไม่มีทางไป คนไทยต้องใช้เป็นโอกาสเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี
ฉับพลัน โดย

- (๑) รวมใจกันก้าวข้ามการแบ่งแยกทุกประเภท
- (๒) คนทั้งประเทศ ทุกองค์กร ทุกสถาบัน มีความมุ่งมั่นร่วมกันในการแก้ปัญหาความยากจน
และการขาดความเป็นธรรม
- (๓) โดยการพัฒนาอย่างบูรณาการเต็มพื้นที่ประเทศไทย โดยมีตำบลเป็นจุดยุทธศาสตร์ ที่
ครอบคลุม ๘,๐๐๐ ตำบล ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน
- (๔) ทำเป้าหมายตำบล (ผู้เขียนทำเป้าหมายตำบลไว้ ๑๖ ประการ* ที่ครอบคลุมการพัฒนาทุกด้าน
- (๕) เป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมที่ชัดเจนจะทำให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตรงไปสู่เป้าหมายเดียวกัน
- (๖) ควรดเว้นการใช้กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ก้าวข้ามการ
แบ่งแยกทุกประเภท
- (๗) เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อน คือการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning
through action) ในสถานการณ์จริง กระบวนการนี้ทรงพลังยิ่งในการนำไปสู่ความสำเร็จ
(ไม่ใช่การใช้อำนาจ) และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) ทั้งวิถีคิด
จิตสำนึก สัมพันธภาพ ระบบ และโครงสร้าง
- (๘) กระบวนการนี้ยิ่งทำยิ่งรักกันมากขึ้น ยิ่งเชื่อถือไว้วางใจกันมากขึ้น ยิ่งฉลาดขึ้น และฉลาด
ร่วมกัน ยิ่งมีความสำเร็จมากขึ้น และยิ่งมีความสุขมากขึ้น ประดุจบรรลุนิพพาน

* ดูรายละเอียดในหนังสือโดยผู้เขียน ชื่อ “แผนสงครามเบ็ดเสร็จ เอาชนะความยากจนและการขาดความเป็นธรรม” โดย สำนักพิมพ์หมอ
ชาวบ้าน